

ДІЯЛЬНІСТЬ КВАЗЦЕРКОВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК ЗАГРОЗА СУСПІЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Європейський поступ України передбачає забезпечення сталого, передбачуваного розвитку українського суспільства в усій повноті його складових – політичній, економічній, правовій, соціальній, культурній – на засадах цінностей світової демократії. У цьому напрямі за час членства Української держави у Раді Європи зроблено чимало. Однак на поточний момент зберігається ще достатньо ускладнень, які перешкоджають консолідації національного суспільного простору. Це і світоглядно-ідеологічна нетотожність регіонів країни, й брак духу патріотизму та надмірна заполітизованість вітчизняної еліти, це і постійні суперечки між різними інститутами влади, і корумпованість чиновницького апарату, і недосконалість правової системи, це і відсутність збалансованої економічної політики, і “газові” спекуляції з боку Росії, і міжконфесійні негаразди тощо. *Досить серйозним дестабілізуючим чинником, очевидність якого не підлягає сумніву, але далеко не завжди усвідомлюється з усією повнотою відповідальності українською владою, залишається діяльність так званих православних громадських організацій, які безпосередньо й опосередковано керуються Московською патріархією.* Найбільш відомі з них – Союз православних громадян України “Єдине Отечество” (СПГУ), Союз православних братств України, Православне братство св. Олександра Невського, Всеукраїнське громадське об’єднання “Православний вибір”.

Сутнісними ознаками цих організацій є:

а) *сповідування імперської русофільської ідеології.* Квасцерковні громадські структури культивують та пропагують ідею політичної, економічної, культурної єдності “руського мира”. Прообраз такої єдності вони схильні вбачати у “Святій Русі”, які, за їхніми переконаннями, є спільною вітчизною трьох слов’янських народів – російського, українського та білоруського. В нових історичних реаліях відродження Святоруської державності мисляться представниками православних громадських структур в координатах Російської імперії чи Радянського Союзу. В обох випадках першість залишається за Москвою. Незалежність України сприймається як невдалий сценарій розгортання історичного процесу, які позбавляє країну гідних перспектив, а її народ щасливого майбутнього. А тому цей тимчасовий “історичний казус” необхідно виправити.

Прихильність навколоцерковних об’єднань до неокolonіальної русофільії простежується у вшануванні символів імперської державності та зневажанні героїчних образів національної історії. З особливим пієтетом адепти православних братств ставляться до особи російського царя Миколи II, якого РПЦ канонізувала як святого мученика-страстотерпця. У день пам’яті самодержця, 17 липня, братчики кілька років поспіль влаштовують поминальні хресні ходи. Цього річна хода в столиці мала ще й додатковий підтекст – не допустити проголошення автокефалії УПЦ під час перебування в Києві Вселенського патріарха з нагоди святкування 1020-ліття хрещення Русі.

Привертає увагу антураж акції: лозунг “Украина, Россия, Беларусь – это есть Святая Русь”; фрази на кшталт: “Української мови не існує!”, “Україну геть!”, “За Русь мы и кровь готовы пролить!”. Учасники заходу перед Успенським собором

■ Здіорук С. І. – завідувач відділу гуманітарної політики Національного Інституту стратегічних досліджень, кандидат філософських наук, доцент, Заслужений діяч науки і техніки України.

Києво-Печерської лаври відслужили молебень за відновлення всеросійського самодержавства й спробували завадити будівництву меморіального комплексу, присвяченого Голодомору 1932-1933 років, що по вулиці Івана Мазепи, та встановити там російські прапори.

Активісти православних громадських організацій причетні до проведення акцій, спрямованих: проти перейменування вулиці Січневого Повстання у Києві на вулицю Івана Мазепи (український гетьман для них – клятвопорушник, зрадник, анафемат, людина аморальна і грішна); проти реабілітації вояків ОУН-УПА; на вшанування пам'яті Казанської ікони Божої Матері (день пам'яті – 4 листопада – співпадає із Загальноросійським днем народної єдності); на підтримку встановлення в Одесі й Севастополі пам'ятника російській імператриці Катерині II тощо.

б) *протидія автокефалії УПЦ МП та єдності Українського православ'я*. Квазіцерковні громадські об'єднання розглядають входження УПЦ МП до складу РПЦ як ключової сполучної ланки між двома “братніми народами”, яка збереглася після розпаду СРСР. З втратою й цього зв'язку з'являється реальна небезпека повного дистанціювання України від Росії, тобто здобуття справжнього суверенітету. Позиція православних братств цілковито перегукується з позицією священноначалля Московського патріархату. На Архієрейському соборі РПЦ, що відбувся у червні 2008 року, патріарх Алексій II наголосив, що, попри будь-які політичні зміни, “не може ставитися під загрозу дорогоцінний для нас усіх духовний зв'язок наших народів, духовна цілісність нашої спільної Вітчизни – великої Святої Русі...”¹

На ниві заперечення й недопущення помісності українського православ'я проросійські квазіцерковні громадські інституції досить активні. Ось декілька прикладів.

У березні поточного року делегація Союзу православних братств України мала зустріч з патріархом Алексієм II. Вона висловила предстоятелю і синоду РПЦ свою стурбованість “загрозою” автокефалії УПЦ МП і висловилася за тісніше адміністративне єднання з Московським патріархатом. Прозвучало також побажання – у разі неможливості уникнути автокефалії взяти під свій омофор ті храми і монастирі, які бажають залишитися в єдності з Російською церквою.

У квітні цього року представники навколоцерковних православних організацій провели спільний з'їзд у Києві. Учасники зібрання критикували нові положення Статуту УПЦ МП, прийнятого 21 грудня 2007 року, де відсутнє положення про набуття ним сили після затвердження Священним синодом Російської православної церкви і благословення патріархом Московським і всієї Росії. Також занепокоїв делегатів у новому Статуті факт замовчування того, що вищими судовими інстанціями для Української православної церкви є загальний церковний суд і Архієрейський Собор Російської православної церкви. Відсутність у новому Статуті положення про те, що Українська православна церква отримує святе миро від Московського патріарха, була розцінена учасниками київського зібрання як прояв автокефальних тенденцій. Відтак, промосковська православна громадськість з'їзду звернулася до священноначалля УПЦ МП привести її Статут у відповідність із Статутом РПЦ.

У січні 2007 року об'єктом для критики став Глава Української держави. Лідер Союзу православних громадян України В. Кауров розцінив об'єднанчі ініціативи Президента України В. Ющенка, спрямовані на консолідацію православних церков різних юрисдикцій, як спробу “знищити канонічне Православ'я в Україні”. Зокрема, цей одіозний тип звинуватив Президента України за зустріч з Патріархом Філаретом, під час якої обговорювалися перспективи утвердження УПЦ. Голова СПГУ назвав дані перемовини свідченням того, що Президент України В. Ющенко “є адептом розколу”. За словами В. Каурова, це “тяжкий злочин проти Святої Церкви. Ющенко, підтримуючи Філарета, сам підпадає під анафему”².

¹ Доклад Святейшого Патриарха Московского и всея Руси Алексия II на Архиерейском Соборе Русской Православной Церкви. Москва, 24 июня 2008 года.

² <http://www.otechestvo.org.ua/main/20071/1501.htm>

У липні того ж року Президента України знову паплюжили противники помірності Українського православ'я. Цього разу чільник громадського об'єднання "Православний вибір" Ю. Єгоров висловив думку, що Президент України В. Ющенко порушує церковні канони, оскільки спілкується з представниками розкольніцьких структур. Звідціля діяльність Глави Української держави, як вважає лідер "Православного вибору", за своєю суттю є антиправославною.

Прикметно, що промосковські орієнтовані навколоцерковні об'єднання осуджують навіть канонічно витримані шляхи отримання автокефалії Українським православ'ям, виступаючи тим самим проти зміцнення духовної незалежності України.

в) заперечення прав українського народу на вільний вибір та нівелювання євроінтеграційної стратегії України. Європейський вибір Української держави заперечується й руйнується громадськими православними інституціями в силу двох причин. По-перше, він сприймається як спроба політичного керівництва країни нав'язати переважній більшості українців непритаманну для них цивілізаційну тотожність.

У серпні 2007 року Православне братство св. Олександра Невського та громадське об'єднання "Православний вибір" поширили спільну заяву з вимогою до МЗС України негайно опустити прапор Євросоюзу з фасаду будівлі зовнішньополітичного відомства. Підстава – чужа державна символіка, розміщена, в офіційних місцях, викликає особливе неприйняття у православної громадськості, "ображає патріотичні та громадянські почуття мешканців України".

Навесні 2008 року за позовом Всеукраїнського громадського об'єднання "Православний вибір" в Адміністративному окружному суді міста Києва порушено справу проти Президента України В. Ющенка, прем'єр-міністра України Ю. Тимошенка, голови Верховної Ради України А. Яценюка. Приводом до позову став "Лист трьох", направлений Генеральному секретарю НАТО. Активісти організації звинуватили керівників Української держави і влади "у злочині проти українського народу через втягування України в НАТО та зраді Батьківщини".

По-друге, євроінтеграційний курс розцінюється як каталізатор незворотних змін у російсько-українських взаєминах, перетворення нібито України на антиросійську державу. На доказ цього у квітні поточного року СПГУ поширив заяву, в якій наголосив: "Всі ці дії стосовно втручання України в НАТО та розчленування Російської Православної Церкви свідчать тільки про одне – втягування України в НАТО робиться тільки для того, щоб "стримувати" Росію. Громадяни України дійсно будуть "гарматним м'ясом" для радикальних антиросійських дій"³ Пізніше, у червні, з'явилася Декларація III позачергового з'їзду "СПГУ Єдине Отечество". У пунктах 15 та 17 документа сказано: "Ми не можемо залишатися осторонь негативних процесів зневажання Конституції України, її позаблокового статусу та спроб втягування країни в агресивний блок НАТО... Ми докладемо усіх зусиль для того, щоби зірвати плани по вступу України в НАТО й перетворенню України в антиросійську державу, плацдарм для розчленування самої Росії"⁴.

Як бачимо, антиєвроатлантична істерія посідає чільне місце в діяльності православних громадських організацій промосковської спрямованості.

г) зв'язок з російськими православними об'єднаннями, що обстоюють ідею неподільності "Великої Росії" так званої Святої Русі. Зокрема, квазіцерковні громадські організації України активно контактують із Союзом православних братств Росії (СПБР), Союзом православних громадян Росії, Союзом "Християнське Відродження", Союзом православних хоругвеносців, Свято-Сергієвським Союзом руського народу, Російським загальнонаціональним союзом і т. п. Формат взаємодії різний: це інтерв'ю та виступи у ЗМІ, спільне проведення форумів, організація хресних ходів.

Мета акцій одна – зберегти церковно-політичну єдність України і Росії.

³ <http://kirillfrolov.livejournal.com/294023.html?mode=reply>

⁴ <http://www.otechestvo.org.ua/main/20086/1419.htm>

Необхідно зауважити, що російська сторона всіляко підтримує своїх українських однодумців. Наприклад, 1-го квітня поточного року СПБР з іншими, так званими, “православно-патріотичними” організаціями взяв участь у пікетуванні американського посольства у зв’язку з підтримкою США євроатлантичного курсу України. Учасники пікету тримали в руках плакати з надписами: “Бог Єдиний і Русь єдина”, “Скинь австро-польсько-католицький ярлик “Україна” та “українець”, “Вилікуйся від вірусу “українства”, повернись до російського імені своїх предків”⁵ 30 травня цього року СПБР влаштував на Золотому острові у центрі Москви хресну ходу на честь 1020-ліття хрещення Русі, за єдність Церкви, проти загрози автокефалії УПЦ МП.

Лідери найбільших навколоцерковних організацій України промосковської орієнтації – СПБУ, СПГУ – відзначені російськими нагородами. Так, голова СПБУ В. Лукіяник 29 травня 2008 року у Міжнародному слов’янському фонді культури і писемності отримав почесну грамоту за труди по збереженню єдності Святої Церкви. Окрім того, він, як співголова СПБР, був нагороджений медаллю святих благовірних князів Бориса і Гліба “За подвижницьке служіння” Громадським рухом “Росія православна”. Раніше відзнаки удостоївся чільник СПГУ В. Кауров, який отримав з рук керівника Відділу зовнішніх церковних зв’язків РПЦ митрополита Кирила російський церковний орден князя Даниїла Московського. При цьому ієрарх зазначив: “Ваші діяння мають велике значення не тільки для Одеси, не тільки для України, але й для всієї нашої Церкви”⁶.

Можна припустити, що квазіцерковні громадські організації України отримують фінансування через аналогічні російські структури. Заяви їхніх лідерів про функціонування виключно за рахунок членських внесків та благодійних пожертвувань видаються малоюмовірними, враховуючи розмах суспільно-політичної активності цих об’єднань. Більше того, російська сторона прямо зацікавлена в діяльності православних громадських інституцій на українських теренах з вираженням антинаціональним спрямуванням.

д) *ангажованість антиукраїнською політикою.* Квазіцерковні громадські організації безпосередньо причетні до політизації конфесійного простору країни. Проаналізувавши ситуацію після президентської виборчої кампанії 2004-2005 років, ними був зроблений висновок щодо нібито посилення антиправославних дій по відношенню до УПЦ МП в умовах приходу до влади “помаранчевих сил”. Йдеться про активізацію зусиль на ниві конституювання Помісної православної церкви та перехід храмів Московського патріархату у юрисдикцію, перш за все, УПЦ КП. Аби не допустити подібного в подальшому й перешкодити обранню “помаранчевих” кандидатів до Верховної Ради України та органів місцевого самоврядування, активісти СПБУ та Православного братства св. Олександра Невського вирішили під час чергових виборів до Парламенту і місцевих рад “підкорегувати” електоральні симпатії православної громадськості. З цією метою на базі двох вище згаданих інституцій у вересні 2005 року створили Всеукраїнське громадське об’єднання “Православний вибір”. Його основні завдання зводилися до проведення “роз’яснювальної роботи” серед віруючих та організації представників православно-проросійської спільноти для участі в тій чи іншій роботі на майбутніх виборчих перегонах. Зокрема, “Православний вибір” заявив про себе на позачергових виборах до Верховної Ради України. Активісти організації, мотивуючи свою позицію антиправославною спрямованістю “помаранчевих” політичних сил, закликали православних виборців не голосувати за БЮТ, НУ-НС, Блок Володимира Литвина. “Православний вибір” також сформулював ідеологічні засади, що повинні бути прописані у програмах суб’єктів виборчого процесу: підтримка канонічної Церкви, недопущення втягування України в далекі цивілізаційні структури Заходу – НАТО і Євросоюз, надання державного статусу російській мові тощо. З аналогічною позицією об’єднання виступило й під час травневих виборів до Київради.

З іншого боку, типовим прикладом заполітизованості навколоцерковних громадських структур став осуд Архієрейським Собором УПЦ МП (грудень 2007 року) діяльності СПГУ та його голови В. Каурова. Поважне зібрання ієрархів кон-

статувало факт, що привнесенням політичних гасел на церковну ниву СПГУ дискредитує імідж Церкви, провокує дестабілізацію внутрішньоцерковного життя, ускладнює її взаємовідносини з керівництвом держави. Наслідком обвинувачень виявилось відмежування УПЦ МП від діяльності каурівської організації.

е) *нетерпимість до демократії інакомислення*. Квазіцерковним громадським організаціям абсолютно неприйнятна елементарна “гнучкість” мислення. Їхня публічна риторика вимірюється переважно спектром категорій, що несуть “полярне” смислове навантаження: свій/чужий, істинний/неістинний, правовірний/єретик, канонічний/неканонічний тощо. При цьому поняття “канонічний”, “правовірний”, “істинний” застосовуються виключно по відношенню до віруючих та кліру УПЦ МП. Адепти й духовенство інших конфесій сприймаються як розкольників, прозеліти, сектанти, агресори і т. ін. Красномовним підтвердженням сказаного може слугувати одна із заяв, поширена Православним братством св. Олександра Невського у червні минулого року. В ній міститься низка обвинувачень на адресу греко-католиків: УГКЦ проголошується “руйнівником православ’я”, їй приписується “агресивний наступальний характер”, сповідання “ідеології русофобії та українського шовінізму”. Інший приклад – заява СПГУ з приводу прохання релігійних організацій Одеси виділити їм 100 земельних ділянок для будівництва культових споруд. В документі, зокрема, стверджується: “Коли розкольників й сектантів вимагають в Одесі більше ста (!!!) землевідведень для створення форпостів своєї експансії на канонічній території УПЦ Московського Патріархату, ми цього терпіти не будемо! Ми доб’ємось землевідведень у КОЖНОМУ МІКРОРАЙОНІ ОДЕСИ для храмів Української Православної Церкви Московського Патріархату. Їх повинно бути кілька тисяч, як у Греції, де на 10 мільйонів населення – понад 20 тисяч храмів! І ми будемо уважно стежити, щоб розкольникам, у тому числі з “Київського патріархату”, уніатам і сектантам, земля під будівництво їх “храмів” не виділялася. У них і так повно центрів експансії”⁷

Зрозуміло, що подібні дії та висловлювання тільки посилюють лінії поділів між віруючими, значно звужують поле діалогу та взаємодії між адептами різних конфесій.

Висновки

Діяльність квазіцерковних громадських організацій спрямована на:

- консервування юрисдикційного підпорядкування УПЦ Московській патріархії;
- упередження та знищення будь-яких автокефальних тенденцій і прагнень у середовищі українського православ’я;
- утвердження атмосфери нетерпимості та ворожості у міжконфесійних відносинах;
- політизацію релігійно-церковного простору та дестабілізацію суспільно-політичних відносин в Україні, особливо в періоди виборчих кампаній;
- поглиблення регіоналізації країни за конфесійно-церковними ознаками й підживлення на цій основі сепаратистських тенденцій.

Окрім того, вносячи дисбаланс, напруженість і ворожнечу в розвиток суспільно-релігійних взаємин, функціонування промосковськи орієнтованих православних братств виступає каталізатором суспільної напруги загалом, оскільки:

- паплюжить історичну пам’ять українського народу;
- дискредитує імідж очільників української влади;
- збуджує громадськість проти європейського курсу України;
- є джерелом поширення сепаратистських настроїв.

Отже, маємо підстави стверджувати, що діяльність квазіцерковних громадських об’єднань суперечить національним інтересам і становить загрозу національній безпеці Української держави.

Пропозиції

Враховуючи небезпеку функціонування квазіцерковних громадських організацій для національних інтересів України, вважаємо за доречне:

⁷ <http://www.otechestvo.org.ua/main/20076/2511.htm>

1. Проводити широкомасштабну (з використанням телебачення, радіо, друкованих ЗМІ тощо) публічну кампанію з роз'яснення сутнісної специфіки означених вище структур.

2. Приділити належну увагу діяльності проросійських православних об'єднань з боку вітчизняних спецслужб з метою:

– встановлення відповідності їхніх статутних положень чинному законодавству;

– виявлення ступеню кореляції статутних положень з практикою конкретних дій;

– визначення джерел їхнього фінансування;

– виявлення в даних організаціях чисельності іноземних громадян та таких, які мають водночас з українськими й паспорти інших держав;

– відслідковування їхніх контактів з іноземними організаціями, які спрямовують їхню діяльність.

3. У разі виявлення порушень чинного законодавства квазіцерковними громадськими організаціями вживати негайних заходів щодо припинення їхньої діяльності та притягнення винуватих осіб до кримінальної відповідальності.

С. КИЯК ■

РЕЛІГІЙНО-ЦЕРКОВНИЙ ЧИННИК В СТАНОВЛЕННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ АСПЕКТ

Проблема становлення громадянського суспільства в Україні і місця в ньому релігії набула сьогодні у вітчизняній філософській, богословській, релігієзнавчій та політологічній науках особливої актуальності, оскільки глибоке дослідження цієї проблеми сприяє не лише висвітленню її об'єктивного сучасного розуміння та аналізу в контексті демократизації українського суспільства, але й визначенню місця і ролі релігій, зокрема християнства, в сучасному українському суспільному житті. Розгляд останнього аспекту досліджень в контексті сучасного аджорнаменту є невіддільним від витворення історично об'єктивної картини церковно-богословської ідентичності провідних християнських церков та їх ролі у формуванні сьогоденного громадянського суспільства в Україні [Див.: Яроцький П. Дискурс аджорнаменту: від сотеріологічного ексклюзиву до інкультурації // Віра і розум – двоє крил людського духу. – К.; 2001. – С. 204-215].

Українська католицька церква (УКЦ), за якою закріпилась офіційна назва “Українська Греко-Католицька Церква” – історично-еклезіологічна та богословсько-літургійна спадкоємиця Київської церкви – за свою більш ніж тисячолітню історію нагромадила значний досвід співпраці з суспільством в різноманітних сферах його діяльності. Впродовж всієї української історії ця церква виступала чинником єднання суспільства у розв'язанні духовно-культурних, соціально-економічних і суспільно-політичних проблем. Київська церква, об'єднавши Київську Русь у централізовану християнську державу, стала надійним засобом національної самооборони та соціальної організації і вдосконалення суспільства завдяки своєму активному впливові на всі суспільні сфери.

Дослідження проблеми багатогранності та історичної динаміки християнського впливу на становлення українського громадянського суспільства потребує передовсім вияву і аналізу богословських й церковно-історичних джерел суспільно-

■ С.Кияк – докт. філос. наук, доктор теології, проф., зав. кафедрою релігієзнавства і теології Прикарпатського національного університету.